

HET GROOT ZWARTEVELD:

Een pronkje in de Amsterdamse Waterleidingduinen

Agnes Becker

Berkenhof 13, 2105 MH Heemstede

Becker, A. 2002. The Groot Zwarteveld: A mycological gem in the dunes of the Amsterdam Waterworks. *Coolia* 45(3): 133-135.

This is an account of fifteen years of mycological inventarisation of a dune area near Amsterdam. The history of the site is shortly described, and examples of the rich mycoflora are given. Especially the grassland mycoflora is well developed, comprising many species of *Hygrocybe* and *Entoloma*, as well as Clavariaceae and Geoglossaceae. Of 351 species found, 86 occur on the Dutch Red List.

Dit wordt een relaas van vijftien jaar struinen. Mijn eerste bezoek aan dit terrein dateert van 1984, nadat de Plantenwerkgroep van de KNNV afd. Haarlem hier een knotszwammetje had gevonden en mij vroeg om dat te determineren. Het bleek de Gele knotszwam (*Clavulinopsis helveola*) te zijn. Maar er stond hier meer. Verbaasd keek ik rond: zoveel Gewone vuurzwammetjes (*Hygrocybe miniata*) en Adonisklokjes (*Mycena adonis*; Plaat 5)!

Twee jaar later startte een begrazingsproject op het nabijgelegen Eiland van Rolvers. Leo Jalink, Marijke Nauta en Else Vellinga gingen daar de mycoflora bestuderen. Mij werd gevraagd om de paddestoelen van het Groot Zwarteveld te inventariseren. In dit gebied werd (en wordt nog steeds!) een maaibeheer toegepast van 1 maal per jaar maaien, waarbij ter verschraling het maaisel werd afgevoerd. Men wilde graag weten of beide beheersmethoden tot verschillen zouden leiden in de (myco-)flora. Van de eerste periode verscheen een verslag in *De Levende Natuur* (Becker & Baeyens 1992).

Zoals gezegd heb ik in dit deel van de duinen vijftien jaar geïnventariseerd, soms alleen, vaker in wisselend gezelschap van leden van verschillende werkgroepen; de laatste tien jaar vooral met leden van de Wasplatenwerkgroep van KNNV afd. Haarlem en Gemeentewaterleidingen Amsterdam.

Gezellig

Mij is gevraagd om een gezellig verhaaltje te schrijven over mijn bemoeienis met het onderzoek naar de vegetatie van het Groot Zwarteveld. Een officieel verslag hiervan, met grafieken en soortenlijsten, is verschenen als rapport van Gemeentewaterleidingen Amsterdam (Jalink *et al.* 2000).

Het Groot Zwarteveld is een circa 17 ha grote, vochtige duinvallei, vijf kilometer ten zuiden van Zandvoort. Van midden negentiende eeuw tot halverwege de twintigste eeuw is het gebruikt als agrarisch gebied: aardappelteelt en kleinschalige begrazing. Er stond een boerderij, die in 1942 door de bezetters is afgebroken (Baeyens & Duyve 1991). De 'teellandjes' zijn nog steeds herkenbaar, want door de (drink)wateronttrekking kwamen die lager te liggen, terwijl door het agrarisch gebruik en de daarmee gepaard gaande humusvorming een donker gekleurde bodem is ontstaan. Dit laatste gaf mogelijk het gebied haar naam: 'zwarte' veld. Een ander gevolg van de aardappelteelt is de hier opgetreden ontkalking, waardoor deze voormalige akkers nu als kalkarme eilandjes temidden van de kalkrijke duinen liggen. Door de wateronttrekking verdroogde het duingebied steeds meer en moest het boerenbedrijf in het Groot Zwarteveld gestaakt worden.

Infiltratie

Rond 1960 kwam de infiltratie met rivierwater op gang en werd ook het Groot Zwartevelde weer vochtig. Wel verruigde het met duinriet en kruipwilg. Nadat de plantenwerkgroep begon met het maaien van dit terrein en dit succes bleek te hebben, werd het beheer overgenomen door Gemeentewaterleidingen Amsterdam. Zo begon het zich langzaam tot een pronkjuweel te ontwikkelen waar wetenschappers en collega-beheerders zich graag lieten rondleiden om zich van de effecten op de vegetatie op de hoogte te stellen.

Toen ik net begon om het gebied te inventariseren, herkende ik drie soorten Wasplaten: Gewoon vuurzwammetje (*Hygrocybe miniata*), Elfenwasplaat (*H. ceracea*) en Zwartwordende wasplaat (*H. conica*). Door de ontwikkeling van het terrein en van mijn kennis is dat opgelopen tot achttien soorten in 1999. Daaronder bevinden zich dertien Rode-Lijstsoorten en daarvan zijn er twee ernstig bedreigd: Slijmwasplaat (*H. laeta*) en Verblekende wasplaat (*H. luteolaeta*). Laatstgenoemde is een klein, kleverig, trechtervormig Wasplaatje, kanariegeel maar sterk wit uitdrogend. De habitus lijkt wat op die van het Oranjegeel trechtertje (*Rickenella fibula*), dat eveneens wit uitdroogt. De Verblekende wasplaat stond bijna ieder jaar met enige exemplaren in één van de 'teellandjes'. Volgens de 'Atlas van de Nederlandse paddestoelen' was dit de enige groeiplaats in Nederland (Nauta & Vellinga 1995), maar sinds het verschijnen van die atlas is daar een vindplaats bij het Zwanenwater bijgekomen. De Verspreidingsatlas vermeldt reeds 9 atlasblokken (Anonymus 2000), het lijkt dus goed te gaan met de Verblekende wasplaat. En tijdens een instructie-excursie voor de Wasplatenwerkgroep nieuwe stijl vonden we recent op een heel andere plek in het Groot Zwartevelde een zeer grote groep van misschien wel honderd exemplaren! We hadden hier nog nooit Wasplaten gevonden. Met veel biezen en russen wijkt de begroeiing hier sterk af van die van de andere vindplaats.

Toptien

Het Groot Zwartevelde staat hoog in de toptien van Nederlandse Wasplaat-gebieden. Het is ook rijk aan Satijnzwammen, Aardtongen en Knotszwammen. Onder de 26 Satijnzwammen die hier zijn gevonden, bevinden zich ook een aantal Staalsteeltjes. Bijvoorbeeld de fraaie Lilagrijze satijnzwam (*Entoloma mougeotii*), het ernstig bedreigde Sombre staalsteeltje (*E. poliopus*; Plaat 9) en de zeer zeldzame, aangenaam geurende Caramelsatijnzwam (*E. sacchariolens*). Van de drie Knotszwammen die in dit gebied voorkomen is de Verblekende knotszwam (*Clavulinopsis luteoalba*) veruit de algemene. In tegenstelling tot enkele andere terreinen in de Amsterdamse Waterleidingduinen hebben we hier maar zelden Aardtongen gevonden. Behalve de Kleverige aardtong (*Geoglossum glutinosum*; Plaat 2) ook de met uitsterven bedreigde *Geoglossum difforme*. De bewerkers van het 'Overzicht' zagen de toekomst van deze aardtong blijkbaar zo somber in dat ze hem maar geen Nederlandse naam hebben gegeven.

Alles bij elkaar zijn er tot 1999 in het Groot Zwartevelde 351 soorten paddestoelen gevonden. Daarvan staan er 86 op de Rode Lijst!

Orchideeën

Behalve van paddestoelen viel er ook vaak van andere zaken te genieten. Tijdens de bloei van het gras was het Groot Zwartevelde één golvend tapijt in vele subtiele kleuren. Al eerder in het jaar ging ik er heen om te genieten van de flora, zoals de vele rietorchissen en zelfs eenmaal de sturmia ofwel de groenknolorchis. Ook vond ik hier parnassia en een enkele *Pyrola* (rondbladig wintergroen).

In de vijftien jaar van regelmatige bezoeken heb ik het terrein zien veranderen van totaal berkenloos tot een gebied met vele miniberkjes. Alleen het strikte maaregim voorkomt het dichtgroeien met berkenbosjes. De vele zaailingen zorgen natuurlijk wel voor berkensymbionten. We vinden hier vooral melkzwammen, zoals de Kokosmelkzwam (*Lactarius glyciosmus*), de Viltige maggizwam (*L. helvus*), de Greppelmelkzwam (*L. lacunarum*) en de Zwartgroene melkzwam (*L. necator*). Van deze soorten komt alleen de Kokosmelkzwam uitsluitend bij berk voor; de overige leven ook in symbiose met andere soorten bomen.

Vossenburcht

Ook de fauna zorgde voor verrassingen. Een tijdlang had een vos hier een burcht en de opvallend makke bewoner liet zich regelmatig zien. Als ik hier alleen rondliep zag ik soms een ree of een damhert. In het riet rond de kwelplassen hoorde ik ooit een waterral en soms zaten er baardmezen. Op warme zomeravonden lieten rugstreeppadden zich soms horen. Het is gewoon een heerlijk terrein. Ik heb er vaak heel erg genoten en bewaar er alleen maar goede herinneringen aan. Jammer genoeg moet ik het nu laten afweten. De jaren gaan tellen en de gezondheid laat te wensen over. Officieel ben ik gestopt en nieuwe vrijwilligers nemen mijn plaats in, maar ik hoop langs de zijlijn af en toe nog wat mee te kunnen genieten. Want de Gemeentewaterleidingen Amsterdam kan trots zijn op hun pronkjuweel! En ik zou iedereen die zo'n juweeltje in de buurt heeft willen aanraden om dit te gaan inventariseren.

Door veelvuldig bezoek leer je een gebied steeds beter kennen en dringt de schoonheid ervan allengs dieper tot je door. Want behalve van paddestoelen valt er in het veld nog veel meer te genieten!

Literatuur

- Anonymus. 2000. Verspreidingsatlas. Kaartenbijlage Overzicht van de paddestoelen in Nederland I. Agaricales. Nederlandse Mycologische Vereniging, Baarn.
- Arnolds, E. 1974. Taxonomie en floristiek van *Hygrophorus*, subgenera *Hygrotrama*, *Cuphophyllus* en *Hygrocybe* in Nederland. Verslag Rijksherbarium Leiden.
- Arnolds, E. 1977. De oecologie en sociologie van *Wasplaten*. *Natura* 77 (1): 17-44.
- Baeyens, G., Duyve, J. 1991. Lezen in het duin: historie en landschap van de Amsterdamse Waterleidingduinen. Stadsuitgeverij Amsterdam.
- Becker, A.G., Baeyens, G. 1992. *Wasplaten* en andere paddestoelen in een vochtige vallei in de Amsterdamse Waterleidingduinen. *De Levende Natuur* 93 (4).
- Boertman, D. 1995. The genus *Hygrocybe*. *Fungi of Northern Europe* – vol I. The Danish Mycological Society.
- Jalink, L.M., Nauta, M.M., Becker, A.G. 2000. De mycoflora van het Groot Zwarte veld en enkele andere duingraslanden in de Amsterdamse Waterleidingduinen in relatie tot beheer en vegetatie. Gemeentewaterleidingen Amsterdam & Myco-consult Oegstgeest.
- Nauta, M.M., Vellinga, E.C. 1995. Atlas van de Nederlandse paddestoelen. A.A. Balkema Uitgevers, Rotterdam.
- Til, M. van, Mourik, J. 1999. *Hiëroglyfen van het zand*. Vegetatie en landschap van de Amsterdamse Waterleidingduinen. Gemeentewaterleidingen Amsterdam.